

Verslag themabijeenkomst Hoger Economisch Onderwijs: “Transitie en alternatieve (economische) waardesystemen”.

Datum: 13 november 2020

Georganiseerd door:

Michaël van Straalen: voorzitter verkenningcommissie HEO

Gabrielle Kuiper: directeur HKU, voorzitter sectoraal adviescollege

Karin Verschoor-Withag: directeur Saxion, lid sectoraal adviescollege

Jan Ummenthum: directievoorzitter Rabobank Arnhem en Omstreken (commissielid verkenning HEO)

Plenaire Sessie

Verslaglegging: Melissa Keizer en Asha Dijkstra, secretaris en assistent secretaris verkenningcommissie HEO van de Vereniging Hogescholen.

Opening door: Gabrielle Kuiper, voorzitter sectoraal adviescollege.

- Gabrielle heet iedereen welkom. We zijn bezig met een HEO verkenning en de themabijeenkomsten vormen belangrijke input voor deze verkenning. Vandaag is de eerste themabijeenkomst. Er volgen er hierna nog vijf. Elke bijeenkomst wordt georganiseerd door leden uit het sectoraal adviescollege, samen met de voorzitter van de commissie en een commissielid.
- Het is fijn om met zo'n mooie brede groep mensen met diverse expertises deze ochtend te mogen delen. De input die opgehaald wordt zal verwerkt worden in de rapportage.
- Resultaat: Er zal een sectorplan komen die zijn impact zal hebben op alle opleidingen binnen het economisch domein.

Achtergrond door: Michaël van Straalen, voorzitter verkenningcommissie HEO.

- Michaël bedankt iedereen voor zijn en haar aanwezigheid. Het is een mooie complexe en diverse opdracht.
- Het HEO is een groot domein met 180.000 studenten en is zeer breed. Het is belangrijk dat we kijken naar de ontwikkelingen in de wereld, de dynamiek in de arbeidsmarkt en deze terug koppelen naar het onderwijs.
- We zullen dieper moeten nadenken over de veranderingen en hoe we deze vertalen naar het onderwijs. Wat betekent dit voor jonge mensen?
- We kijken naar de buitenwereld en we eindigen bij praktijkgericht onderzoek. Daarbinnen zitten diverse en vele aspecten die we allemaal gaan bespreken gedurende deze zes bijeenkomsten.
- Input is welkom, ook na deze bijeenkomst.

Spreeker: Sander Heijne, mede-auteur van het boek *Fantoomgroei*

- Sander heeft het boek 'Fantoomgroei' geschreven met Hendrik Noten. Zij zijn beide opgegroeid in de jaren 80/90. In die jaren zijn ze opgevoed met het idee dat iedereen de kans heeft om zichzelf te ontplooiën. Dubbeltjes konden kwartjes worden.
- Zij merkten dat de economie de afgelopen 30-40 jaar enorm gegroeid is, maar tegelijkertijd is de inkomenspositie van huishoudens niet toegenomen. We zien voedselbanken, we zien dat er mensen zijn zonder vermogen, zonder reserves. Er zijn mensen die als flexwerker geen pensioen opbouwen.
- Er wordt vooral eenzijdig gedacht in termen van neoklassieke oplossingen: marktdenken, waarde creëren en homo economicus. Ook in ons onderwijs zien we dat terug. We kunnen alleen maar

denken in termen als groei en winst. Economen en mensen die werken binnen beleid (overheid, bedrijven) zijn eenzijdig gevormd (neoklassiek). Voor veel mensen werkt deze economie niet meer. Terwijl we wel met z'n allen werken om die economie mogelijk maken.

- Hoe komt het dat we met de beste bedoelingen bouwen aan een wereld die niet werkt? We zouden graag willen dat mensen die werken met economische processen of economisch beleid op welk niveau dan ook begrijpen dat er meer oplossingen en denkrichtingen zijn om problemen op te lossen. Denk bijvoorbeeld aan het klimaatprobleem. We willen dat mensen begrijpen dat groei niet per definitie goed is.
- We zien nu nog ouderwetse gedachten, het onderwijs is de sleutel en de basis om dit aan te pakken.
- Doel boek: belangrijk is om een andere definitie te geven aan de economie. We hebben het altijd over veel of weinig. Economie is eigenlijk een gezamenlijke optelsom van afspraken over hoe we ons willen verhouden tot elkaar. Het vermogen van een groep mensen om samen een probleem op te lossen. Als je dat doet maak je gedachten vrij om problemen op te lossen. Hierdoor zet je ook stappen om anders te denken en juist misschien wel tot goede creatieve en andersoortige oplossingen te komen. Dan kun je stappen zetten naar een nieuwe andere wereld.
- Deze verkenning vormt een mooi startpunt voor het creëren van kansen om anders over de economie te gaan denken en deze te integreren in het onderwijs.

Publicatie en contact

- Sander Heijne en Hendrik Noten: *Fantoomgroei*. Atlas contact.
- Voor meer info: www.fantoomgroei.nl. Contact, vragen en de fantoomlijn: info@fantoomgroei.nl

Spreker: Kees Klomp, lector Betekeniseconomie HR

Kees ziet de presentatie van Sander als een feest van herkenning. Hij sluit zich hierbij aan.

De essentie is de betekeniseconomie. Een systeem wordt essentieel. We zullen moeten veranderen.

Sinds de jaren 60 zijn we alleen maar rijker geworden ten koste van welzijn. Het stelt ons voor een aantal uitdagingen en piketpalen:

- Economie 100% dienend karakter: economische hegemonie is de norm geworden. Alles is gereduceerd tot een economische activiteit. Dat is onhoudbaar. We moeten nadenken vanuit een system value. Het gaat om het versterken van de bio sfeer en het herstellen van de sociale ongelijkheid (Kate Raworth: *Doughnut Economy*).
- Nieuwe waardentaal ontwikkelen: GDP's heeft zijn beste tijd gehad. Er ligt van alles maar het wordt niet goed gebruikt (heeft te maken met de huidige dominantie van het economisch systeem).
- Onderscheid maken tussen incrementele en transactionele verandering. Herziening van business bedrijven. We zullen echt alles opnieuw moeten herzien. We zouden het context based moeten maken. Draagt het bij aan systeemversterking en draagt het bij aan het grotere geheel? Zo zouden we tot de conclusie kunnen komen dat ook zogenaamde duurzame bedrijven nu schade veroorzaken.
- In het voorjaar komt het boek *Thrive* uit, met essays van schrijvers over hoe we deze transitie gestalte kunnen geven.
- Oproep: we zullen echt een herziening moeten aangaan en het onderwijs heeft daarin een belangrijke functie. We noemen dit post-economics. Zijn we in staat om met elkaar nieuw economisch onderwijs neer te zetten?

The Ecology Book is daarin het belangrijkste boek dat alle eerstejaars HEO studenten zouden moeten leren. Hierin leren zij hoe het systeem in elkaar zit en hoe wij een dienend economisch systeem

kunnen creëren. Wij zullen onszelf en onze studenten hierin moeten onderwijzen. Dit is niet mogelijk binnen het huidige systeem. Het vereist een fundamentele verandering.

Publicatie:

- Kees Klomp: *Thrive, Grondbeginselen voor een nieuwe economie* (voorjaar 2021)
- *The Ecology Book: big ideas simply explained*

Spreker: Otto Raspe, Hoofd RaboResearch Nederland Regio's en Thema's

- Als we het economische systeem willen veranderen moeten we teruggaan naar de basisprincipes die zijn verankerd in onze economie. Scale (1970), Scope (1980), Expertise (1990), Agglomeration (2000), en nu zitten we in de Sustainability (2010-...). Bedrijven zitten in een transitie. Het gaat om brede welvaart.
- Tot de jaren '70: veel produceren (Scale), daarna meer diversiteit aan producten (Scope), daarna kennis en innovatie (Expertise), toen kwam de opkomst van de ICT. Door de ICT kon men werken waar men wilde. Tegelijkertijd kwam de concentratie op stedelijke regio's (Agglomeration). Mensen en bedrijven gingen zich concentreren in stedelijke regio's. De regio verbindt tussen bedrijven en tussen mensen, dit werd belangrijk. Kennisconcentratie en fysieke infrastructures. Regio's zijn de focuspunten van onze economie geworden. Van handel, internationale stromen en kennis. De combinatie van scale, scope en expertise komen samen in de regio. Een regio heeft een massa en diversiteit en de mogelijkheid om kennis te concentreren en te genereren. Wat we zien is dat de geografie veel belangrijker is geworden.
- De regio's zijn de uitvinding van de eeuw, maar niet elke regio heeft succes. Het gaat om brede welvaart. Regio's hebben massa en genereren kennis. In de regio combineer je: productiviteit van bedrijven, lonen en banen van mensen, rijkdom, slimheid, gezondheid, duurzaamheid en geluk.
- Regionale omstandigheden en innovatie maakt de segregatie belangrijk in onze samenleving. Langer, veiliger en gezonder leven. In sommige lokale omstandigheden heb je soms meer gezondheid, veiligheid etc. En in de andere regio heb je soms mindere veiligheid etc.
- Waarom gaat het in de ene regio beter dan in de andere? Er zitten acht radars in de motor: radar 4 (Kennisinfrastructuur) is voor het hoger onderwijs het belangrijkste. Als hogescholen kunnen we de versnelling genereren in een regio:
 - verbonden met de governance (triple helix verbanden).
 - voeden van kennis voor cluster dynamiek.
 - opleidingen van mensen tot nieuwe ondernemers en het bieden van vaardigheden voor human capital voor de toekomst.
- De oproep is na te denken over hoe het onderwijs de verbinding kan maken gelet op radar 4.
- Wat vragen we dan aan kennis, vaardigheden en houding van onze toekomstige professionals?

Link:

Nederland staat op plek vijf in het World Happiness Report, een geluksmeting door de Verenigde Naties onder 156 landen. <https://worldhappiness.report/ed/2020/cities-and-happiness-a-global-ranking-and-analysis/>

Break out sessies

Verslaglegging: Melissa Keizer, Asha Dijkstra, Gabrielle Kuiper, Karin Verschoor-Withag en Jan Ummenthum.

Vraagstelling

“Complexe maatschappelijke vraagstukken, internationalisering en technologisering hebben grote impact op het huidige economisch systeem. Dit leidt tot (grote) transities. De verwachting is dat dit impact heeft op de vraag naar hoger economisch opgeleiden en de kennis en kunde die van hen wordt verwacht. Waar dienen hogescholen in elk geval op in te moeten spelen?”

Samenvatting en bevindingen uit de 4 break out sessies

- **Meer snelheid in het onderwijs en de kennis van het HBO in verbinding met het werkveld brengen.** Multidisciplinair, open en verbonden. Meer curricula. Het onderwijs gaan inzetten voor een goed ecosysteem van kennis, ondernemerschap, onderwijs en professionalisering in een regio waar het HBO een motor achter kan zijn. Er wordt een te groot gat tussen het onderwijs / studenten / HBO en het hier en nu van het werkveld ervaren. Het HBO staat te ver van het werkveld vandaan. Hoe kan het dichterbij komen, minder ambtelijk en kort cyclisch opereren? Stageperiodes zouden meer op de werkvloer moeten worden doorgebracht dan met theorie en schrijven. Een pedagogiek ontwikkelen dat studenten nieuwe kennis en vaardigheden op doen in de praktijk, onderwijs inrichten bij het bedrijfsleven, innovatiewerkplaatsen. Het onderwijs houdt nog te dogmatisch vast aan vakken en disciplines (CROHO nummer) en is te strak en te gestructureerd. De werkelijkheid is onzeker en vraagt om creativiteit (discrepantie theorie en praktijk).
- **Naast vakkennis is het wenselijk dat opleidingen goed kijken welke skills en mindset,** die aansluiten op het brede werkveld en de arbeidsmarkt van nu en morgen, ze de studenten mee moeten geven. Vaardigheden zoals kritisch denken en redeneren, doorvragen, open houding en flexibiliteit. Het gaat om leren en ontwikkelen van mensen (leeftijd onafhankelijk). Werving van studenten primair richten op essentiële maatschappelijke vraagstukken en op welke wijze de opleiding hieraan bijdraagt. Minder gericht op extrinsieke motivatie, veel geld verdienen. Aandacht voor het opleiden van ‘change-agents’. Verder versterken van ondernemend onderwijs / ondernemerschapsonderwijs.
- **We moeten opleiden vanuit andere grondgedachte.** Economie is breed en niet los te zien van andere vakgebieden. Het zou aan de basis moeten liggen bij alle opleidingen. Wat is economie, wat is de rol van economie, waarom is het relevant en hoe verhoudt zich dat tot andere velden. Als we spreken over economie dan moeten we praten over ontwikkeling en niet over groei. Economie is een middel om de ontwikkeling te faciliteren en geen doel op zich. Waarden creëren. Meer gaan richten op een gezonde circulaire economie. Circulaire economie vanaf jaar 1 inbedden in het onderwijs. Denken is transitiewaarde in plaats van transactiewaarde. Economisch vliegwiel koppelen aan de impact die je wilt maken. Financiële modellen zijn van invloed op de transitie / innovatie die je wilt doorvoeren. De nieuwe economie vraagt om intensieve cross-sectorale samenwerking (multidisciplinariteit). Om multidisciplinair te kunnen werken moet je expertise hebben op je eigen discipline. Economie bestaat niet zonder de andere sectoren en vice versa.
- **Er is een paradigmashift hoe we nadenken over economie, van alleen welvaart naar brede welzijn en ecologische aspecten.** Studenten hebben bewustwording en kennis nodig van maatschappelijke transities en -vraagstukken (klimaatverandering, zorg, mobiliteit, digitalisering, veiligheid, sociale ongelijkheid etc.). Dit vraagt om een integrale kijk op en aanpak van zaken. Studenten breed opleiden om bedrijven hier verder bewust van te maken en transities hiertoe versneld te bewerkstelligen. Niet

alleen opleiden voor de arbeidsmarkt, maar ook voor de samenleving. Het gaat om een economie die de bloei van mensen ondersteunt, binnen de natuurlijke grenzen van de planeet. Dat iedereen, mensen en bedrijven, daar verantwoordelijkheid in dragen. Transformatie van bestaande naar nieuwe duurzame business modellen. Waarbij geld verdienen in een bedrijf een middel is om duurzaam bij te dragen aan / te investeren in de transitie die noodzakelijk zijn. Het gaat om sociale en maatschappelijke waarden. Docenten zijn van cruciaal belang bij het inrichten van het (transitie) onderwijs voor de toekomst. Wat betekent de brede invulling vervolgens voor de naamgeving van de opleiding (hoger transitie onderwijs, hoger sociaal economisch onderwijs)? Om aantrekkelijk te blijven zal het bedrijfsleven (werkveld) mee moeten gaan in de veranderende maatschappij (geld verdienen is middel, geen doel). Het gaat om het aanbrengen van een nieuw betekenisvoller economisch narratief en het bedrijfsleven daarin helpen mee te bewegen.

- **Rol en context van hoger onderwijs sterker rond regionale ecosystemen plaatsen.** Onderwijsinstellingen moeten partner zijn in de governance van zo'n ecosysteem. Community- / campus denken. Bedrijven en instellingen zijn aanwezig op campussen om continu in verbinding te zijn met nieuwe kennis en creativiteit die cruciaal zijn voor nieuwe businessmodellen. Er voor zorgen dat de verbinding sterker wordt met de partijen in de ecosystemen. Hier zijn nieuwe skills en vaardigheden voor nodig. Bouw een ecosysteem van kennis en ontwikkeling en praktijk samen met het onderwijs, waar studenten echt praktijkervaring in de diepte op doen en dus vaardigheden leren en realisme van de werkvloer in plaats van theorie. Het HBO kan de motor achter deze ecosystemen zijn. Hiermee kan men helpen bij transitie, maar ook meer realisme krijgen in het onderwijs wat nu daadwerkelijk ook kan voor een ondernemer.
- **Digitalisering is een ongelooflijk belangrijk thema.** IT en data vragen mensen die hier mee om kunnen gaan. Het kan helpen bij brede maatschappelijke vraagstukken maar heeft ook een ethische kant. Hier (zowel de digitalisering als het ethische vraagstuk) is een belangrijke rol weggelegd voor het economisch domein om het ethische besef te onderwijzen / onderzoeken.
- **Er zijn al positieve ontwikkelingen in het onderwijs zichtbaar.** Enerzijds zijn thema's als waarde gedreven economie, data science, combinaties van economie-ICT en economie-HR al breed in het economisch domein ingebed. Anderzijds leiden we nog steeds op voor de ondernemer in het traditionele groei- / opschalingsmodel. Het is van belang om studenten te leren wat de principes van de neoliberale economie zijn en wat die betekenen en ze leren na te denken over hoe het anders kan. Gepleit wordt voor degelijke en brede opleidingen. Studenten allround opleiden, een pluralistisch onderwijs aanbod bieden. Het werkveld blijft echter ook behoefte houden aan goed opgeleide, degelijke kenniswerkers die de basis kwaliteiten bezitten.
- **Jonge professionals.** De generatie van de student wordt in deze dialoog gemist, zij denken en acteren al heel anders dan de generatie van vervuilers (puinhoop generatie) die nu in deze dialoog zijn. Het gaat om de psyche van de mens. De huidige generatie studenten zijn al betere mensen dan dat wij dat toen waren. Krijgen zij de juiste voldoening bij een onderneming / organisatie. Hoe betrek je hen bij het kiezen van een beroep met impact. Stabiliteit voor betrokkenen en de juiste dingen doen. In het onderwijs aanreiken van vaardigheden om hier mee om te kunnen gaan.